

Simona Zavratnik, Iztok Šori

OD »NESIMO JIH VUN!« K ZAMOLKU ULICE: DISKUSIJA O KRIMINALIZACIJI UPOROV IN PREMIKU K DRUŽBI NADZORA

IZVLEČEK

V članku na primeru vstajniškega gibanja v Sloveniji (2012–2013) analizirava procese in sprožilce nastajanja, kulminiranja in ugašanja protestnih ciklov ter se pri tem osredotočava na njihove lokalno-globalne specifičnosti ter strategije deligitimizacije protestov in pasiviziranja jeznih ljudskih množic. Analiza temelji na intervjujih in fokusnih skupinah s predstavniki in predstavnicami večine vstajniških gibanj v Sloveniji. Ugotavlja, da vstaje v slovenskem prostoru pomenijo prelomni trenutek prehoda v vse izrazitejšo družbo nadzora, ki se kaže skozi kriminalizacijo protestov in v širšem smislu vsakdanjega življenja, drsenjem v policijsko državo in spreminjanjem kodov za »organizacijo« protestov.

KLJUČNE BESEDE: vstaje, represija, kriminalizacija, družbena gibanja, neoliberalne politike, Maribor, Ljubljana

From 'Let's throw them out' to Silenced Streets: A Discussion on Criminalisation of the Uprisings and the Shift towards A Society of Control

ABSTRACT

In the article, the case of the uprising movement in Slovenia (2012–2013) is used to examine the processes and triggers of the emergence, culmination and ending of protest cycles, whereby special emphasis is placed on their local-global specifics and the strategies of delegitimation of protests and passivation of masses of angry people. The analysis is based on interviews and focus groups with representatives of the majority of the uprising groups in Slovenia. The research findings show that the uprisings in Slovenia represent a watershed moment in the transition to an increasingly pronounced control state as reflected in the criminalisation of the protests and the wider context of everyday life, sliding towards a police state and modified regulations for 'organising' protests.

KEY WORDS: *uprisings, repression, criminalisation, social movements, neoliberal policies, Maribor, Ljubljana*

1 Uvod: »Nesimo jih vun!¹« in udarci represije

Jeseni in na prehodu v zimo 2012 so bili trgi in ulice štajerske ter kasneje še slovenske prestolnice obujeni z glasnimi in odločnimi zahtevami protestnic in protestnikov, spontano zbranih v največjih množičnih uporih v slovenskem prostoru po letu 1991. Vstajniško obdobje v Sloveniji je sovpadlo z globalnim ekonomskim zlomom, ki naj bi ga lokalno rešili vsiljeno podružbljanje dolgov, ki so jih ustvarile banke in finančni trgi, brutalni varčevalni ukrepi in posledično dodatna razgradnja socialne države. Aroganca oblastnikov in splošno slabo vladanje sta se odrazila v jeznem odgovoru ljudi, ki so diskusijo o javnem dobrem prenesli na ulice.

Upori, v katerih so udeleženci in udeleženke množično prišli na ulice in glasno ter dostojanstveno zahtevali drugačno družbo, so bili poimenovani vstaje. Na spontanih shodih, ki so bili koordinirani na socialnih omrežjih in v mrežah aktivističnih kolektivov, so odzvanjala gesla proti politično kapitalskim klientelističnim in koruptivnim navezam, proti varčevalnim ukrepom, s katerimi oblasti prenašajo breme krize na tiste, ki je niso povzročili, proti odtujenemu političnemu sistemu, za resnično demokracijo (Zavratnik in Kurnik 2013: 7).

V obdobju od nastopa finančne krize leta 2008 naprej so se množični protesti in upori dogajali tudi na Islandiji, Portugalskem, v Španiji, Grčiji, Bosni in Hercegovini ter drugod po Evropi, zgodilo se je gibanje Occupy in zasedba Wall Streeta v ZDA kakor tudi niz revolucij na Bližnjem vzhodu. Della Porta (2015) meni, da vse te proteste povezuje kriza neoliberalizma oz. dve ključni zahtevi: bolj moralni kapitalizem in več neposredne demokracije. Še več pa je med njimi razlik, ki odražajo različne družbeno-ekonomske kontekste in različne dinamike političnih spopadov v posameznih državah (ibid.; Dufour in dr. 2016). Družbena gibanja v Evropi so se zlasti odzivala na varčevalne ukrepe, ki so postali najbolj prominenten finančni instrument za intenzifikacijo izkoriščanja, neke vrste uradna odobritev splošnega procesa pauperizacije ljudstva (Kirn 2014). Vendar finančne krize ne moremo obravnavati kot edini kontekst, v katerem so posamezni upori nastali, saj so družbena gibanja del dolgotrajnejših političnih spopadov, ki zajemajo obdobje pred množičnimi mobilizacijami in po njih. Kot ugotavlja Tarrow (1994: 77), je potek političnega spopada bolj odvisen od priložnosti za kolektivnih upor in tudi od restrikcij, ki jih doživlja, kot od ekonomskih dejavnikov, ki jih izkušajo ljudje. Spor ima več možnosti, da raste, ko imajo ljudje na voljo resurse in priložnosti, da jih uporabijo, ko so kapacitete vladne represije omejene, ko obstajajo razhajanja med elitami samimi in ko se ljudje počutijo ogrožene (ibid.).

1. Slogana »Nesimo jih vun!« in »Gotov je!« sta bila osrednja izreka protestniške ulice, ki sta napovedovala konec političnim elitam na mariborskih vstajah, kasneje pa sta mobilizirala široke množice protestnic in protestnikov, ki so se pridružili vstajniškemu vrenju po vsej Sloveniji.

Družbena gibanja se ne omejujejo le na zahteve po spremembi posameznih politik, temveč nasploh izzivajo moč države, predvsem tako, da izvajajo pritisk prek protestov (della Porta 2013: 152). Tudi v Sloveniji so med vstajami ulice prevzele vlogo glavnega govorca proti koruptivnim političnim elitam in njihovim omrežjem, od tod se je slišalo množstvo glasov, zahteve pa so bile podobno mnogotere, kot je bila heterogena sestava vstajniških iniciativ, aktivističnih skupin, posameznic in posameznikov. Socialna beda in ekonomske stiske ljudi v Mariboru, kjer so se vstaje začele, so dobile izraz v silovitem odporu proti uvedbi radarskega nadzora prometa oz. proti še enemu instrumentu legalizirane korupcije, poimenovanemu »javno-zasebno partnerstvo«, v katerem je bilo javno predvsem plačevanje donacij zasebnemu kapitalu, slednje pa je bilo omogočeno ob izdatni asistenci lokalne politike. Te procese Trček (2013) kontekstualizira v razvojnem loku nedokončane tranzicije in hkrati finančni globalizaciji, ki je konstituirala podstat za *kanglerizme*,² to je lokalno-regionalne klane, ki »v državocentričnem kapitalizmu skozi sisteme javnih naročil in koncesij ob netransparentnih privatizacijah finančno izčrpavajo in zadolžujejo občine« (Trček 2013: 62). Radarji so nedvomno imeli pomemben motivacijski naboj, ki je neposredno sprožil izbruhe nezadovoljstva, hkrati pa se je problem korupcije političnih elit zapisal kot ena temeljnih zahtev pri spremembah sistema. V situaciji popolne ekonomske devastacije pa tudi socialne in kulturne perifernosti nekdanjega industrijskega mesta je udomačeno apatijo ljudstva prekinil na prvi pogled trivialen povod postavitve radarjev, ki so ga številni prebivalci in prebivalke čutili – kot zapiše Vezjak – za roparski pohod na žepe občanov:

Val protestov je vzniknil iz trivialnega ozadja in motivov: ko je mariborski župan želel uvesti radarski sistem, je do konca razjezil množico. Morda tisto, ki je tudi sicer lačna in brez denarja. Podatek o več kot 20.000 kaznih zaradi prehitre vožnje v le dveh tednih v mestu s 100.000 prebivalci so ljudje sprejeli kot stalno grožnjo njihovim družinskim proračunom (Vezjak 2012: 3).

Sprožilci so nadalje mariborsko vstajniško energijo zgostili predvsem okoli dveh dejavnikov: »vstaje kot spontanega spektakla oz. množičnega družabnega dogodka, ki je pokazal na siceršnje mrtvilo v ubožošanem ‚mestu duhov‘; ter ‚solidarnega sovraštva‘ do nekdanjega župana kot Drugega« (Toplak 2013: 23). Tako izraziti antagonizmi do lokalnih politikov niso bili prisotni v drugih slovenskih okoljih, četudi je bilo v vstajniškem času nekaj poskusov uporov uperjenih proti korupciji oblastnikov v Ljubljani, a so izzveneli precej anonimno in osamljeno. Osovraženi »Drug« je v nacionalni prestolnici bil pričakovano kar predsednik vlade, ki je bil s svojimi odzivi tudi najboljši »motivator« vstajniškega besa. Ko sta oba najbolj osovražena politika odstopila, je vstajniški zagon pričel upadati, druge zahteve protestnikov in protestnic pa so ostale večinoma neuresničene.

Eden od sloganov, še posebej viden v protestih v bosanskih uporih v Tuzli in Sarajevu, odmeval pa je tudi v Mariboru in Ljubljani, je zajel osrednje sporočilo protestov: »Kdor seje bedo, žanje bes!« Odgovor sistema na »jezno ulico« je sledil v doslej še nevideni obliki. Četudi se je za kratek čas morda zdelo, da bo sistem celo prenesel nekaj demokratičnega

2. Pojem *kanglerizmi* razumemo v kontekstu specifičnih procesov »lokalne tajkunizacije«, ki sta jih nazorno poosebljala mariborski župan Franc Kangler in njegova »hobotnica«.

dialoga z ulico, se je to upanje kmalu izjalovilo. V Mariboru je oblast za obvladovanje in razprševanje protestnikov in protestnic uporabila solzivec, fizično silo in nasilje ter izvajala množične aretacije, v Ljubljani je proti protestnikom in protestnicam usmerila vodni top. Udarci represije so v zadnjih letih padali po protestnikih in protestnicah po vsem svetu, pri čemer analize za Evropo v zadnjih desetletjih kažejo na trend naraščanja represivnih odzivov oblasti na proteste. Policijske strategije, ki so bile sprva namenjene boju proti organiziranemu kriminalu in huliganom, so pričele najprej postajati del obvladovanja alterglobalističnih protestov in se nato prenesle tudi na obvladovanje protivarčevalnih protestov (della Porta in Diani 2006: 198–199; della Porta 2013: 154–155). Kriminalizacija protestov je postala udomačena norma sistema in se širi iz polja sankcioniranja samih protestniških dogodkov v polje vsakdanjega življenja tako v Sloveniji kot v Braziliji, tako v Turčiji kot državah arabske pomladi in v nekoliko kasnejših uporih na Balkanu.³ Kriminalizacija uporov in kriminalizacija življenja sta skupni točki uporov sodobnega časa, pri čemer trdimo, da

je glavni motor ohranjanja sodobne države represivni aparat, ki s pomočjo pravnih norm in po diktatu vsakokratnih »levih« ali »desnih« političnih in ekonomskih elit zavoljo ohranjanja obstoječega stanja, ki je stanje neenakosti, po vsem svetu deluje tako, da izbruhe socialnega nezadovoljstva potiska na področje kriminalizacije. V tem smo prepoznali težnjo, da bi upore izgnali s področja priborjenih pravic oz. politike na področje kriminalitete s ciljem omejevanja pravice do svobodnega združevanja in izražanja ne le na javnih protestih, demonstracijah, shodih, temveč tudi v vsakdanjem življenju⁴ (izjava sodelujočih govornic in govorcev na Forumu Mirovnega inštituta, 26. 3. 2014).

Vstajniško vrenje je bilo z vidika represije doslej premalo reflektirano, posledično ostaja naiven občutek, da naj bi šlo zgolj za nekakšno obdobje razmeroma nesignifikantnih, hipnih intervencij oblastnikov, katerih cilj je zgolj »trenutno spraviti protestnike z ulic«, pri tem pa so jim bili v oporo pravni instrumenti s konkretnimi finančnimi posledicami, torej kaznimi. Implikacije pa so nedvomno daljnosežnejše. Meniva, da gre v resnici za simptome daljnosežnih procesov kriminalizacije širšega življenja, kar se med drugim kaže kot (aktualno) drsenje v policijsko državo.

3. Sodobna literatura o družbenih uporih naslavlja vidik kriminalizacije kot sestavni del represivnih odzivov na proteste (npr. gibanje Occupy, gibanje okoli zasedbe Gezy parka in Taksima, v Sao Paulu in Rio de Janeiru); podrobnejše analize zaradi obsežnosti in kompleksnosti na tem mestu ne moremo vključiti.

4. Več: Kriminalizacija upora – kriminalizacija življenja, Forum Mirovnega inštituta, 26. 3. 2014, sodelujoči: Ana Jug, Žiga Podgornik Jakil, Simona Zavratnik, Emin Eminagić, Lana Zdravković, dostopno na: <http://www.mirovni-institut.si/forum-mi-kriminalizacija-upora-kriminalizacija-zivljenja/> (30. 5. 2016).

2 Raziskovalna izhodišča: premik k družbi nadzora

Osrednjo tezo o kriminalizaciji protestov kot prelomnem trenutku, ki v slovenskem prostoru zaznamuje prehod v vse izrazitejšo družbo nadzora, bova v besedilu kontekstualizirala skozi empirično gradivo, zbrano v projektu Digitalno državljanstvo.⁵ V zbranem empiričnem gradivu gre za intervjuje in fokusne skupine z akterkami in akterji vstajniških gibanj, ki so bili aktivno udeleženi in v številnih pogledih tudi soustvarjalci »ere-uporov-2012«.⁶ Na podlagi empiričnega nabora podatkov bova reflektirala dve ključni relaciji.

Prvič. Nexus od povodov in širših vzrokov za vznik in razširitev protestov, mobilizacijo, uspehe in spodrsnjaje ter nenazadnje rezultate, ki so jih vstajniška gibanja zarisala na zemljevid sodobnih družbenih uporov v slovenskem prostoru in se (potencialno) nadaljujejo v postvstajniškem času. Izhajava iz teze, da vstajniškega dogajanja ne moremo obravnavati ločeno od uporov, ki so se zgodili v času ekonomske in finančne krize drugod po Evropi, ter da se razlike med posameznimi upori ne vzpostavljajo le na državni, temveč tudi na lokalni ravni. Zanimajo naju lokalne specifike vstaj v Mariboru in Ljubljani, ki so v mnogočem videti kot ločeni dogodki, čeprav je med mestoma le 130 kilometrov razdalje. V analizi intervjujev zato zarisujeva strategije, socialne, ekonomske, politične kontekste in »sovravnike« skozi distinkcije protestnih ciklov v Mariboru in Ljubljani.

Drugič. Zagovarjava tezo, da so bili vstajniški dogodki prelomna točka procesov, ki so vodili k večanju sistemskega nadzora družbe, in s tem nekakšen mejnik prehoda h *k-nadzoru-orientirani-družbi*. Ključni procesi, ki so tlakovali premik k povečanemu nadzoru, so vsaj trije: prvič, kriminalizacija protestov in v širšem smislu kriminalizacija vsakdanjega življenja (vzemimo primer omejevanja prostora javnega izražanja na trgih, pred vladnimi stavbami ipd. z ograjami, definiranje tras protestov itd.); drugič, drsenje v policijsko državo, ki se prične med protesti, se nadaljuje kot dolgoročen trend sistemskega povečevanja nadzora (ograje se v tej fazi izpred parlamenta prenesejo še na zunanjo državno mejo in se tam udomačijo) ter, tretjič, protokoli organizacije protestov, ki so povsem birokratski element uokvirjanja izražanja stališč na ulici. Ta tehnokratski, organizacijski vidik je praviloma manj reflektiran, a pomembno zaznamuje sodobne oblike protestov. Način, kako neoliberalna država uokvirja – to je predpisuje – proteste, je vse bolj podoben drugim množičnim športnim in zabavnim dogodkom, protesti pa se posledično približujejo festivalizaciji in komercializaciji.

5. Več o projektu »Digitalno državljanstvo« glej na <http://www.digitalnodrzavljanstvo.si/> (30. 5. 2016).

6. Z akterji in akterkami gibanj, ki so bili aktivni v času vstaj, smo opravili šestnajst fokusnih skupin in tri intervjuje. Izbor sogovornikov/-ic je potekal v dveh fazah: najprej smo identificirali širok nabor iniciativ iz vstajniškega obdobja in jih povabili k sodelovanju; v drugi fazi smo izvedli fokusne skupine in intervjuje ter pri izboru sogovornikov/-ic upoštevali avtonomijo iniciativ. Podrobneje o metodološkem okviru glej v uvodniku.

3 Evidence s terena: »jezna ulica« in »prhe solzivca«

3.1 Neoliberalne politike: od vzroka do zmagovalca

Temeljni okvir, znotraj katerega vstajniške skupine interpretirajo vzroke za vstaje, so politike neoliberalnega kapitalizma, ki so jih ljudje občutili skozi naraščanje razlik med bogatimi in revnimi oz. skozi vse večjo splošno revščino, v vse bolj agresivnih razmerah na trgu dela in varčevalnih rezih v socialno državo.⁷ Med intervjuvanci in intervjuvaniki prevladuje protikapitalistična drža, nekateri (neoliberalni) kapitalizem enačijo s kriminalom in korupcijo (npr. v Protestivalu, Mreži za neposredno demokracijo). A vstaj samih ne moremo označiti za protikapitalistične (v smislu protisistemske), saj so izražene zahteve ulice v glavnem ostajale znotraj modificiranja oz. »počlovečenja« sedanjega ekonomskega sistema, ne pa v njegovi eliminaciji: pravičnejša in bolj solidarna družba, prekinitev privatizacije, ohranjanje javnega dobrega, vračanje nakradenega premoženja, kaznovanje tajkunov, pa tudi spodbujanje združništva in stanovanjskih kooperativ ter uvajanje participatornih proračunov. Razen tega, da so te teme prišle v javni diskurz, so bile vstaje z vidika naslavljanja neoliberalnih politik neuspešne, saj nobena od zahtev doslej ni bila uresničena v praksi niti vstaje niso uspele ubraniti že priborjenih pravic. Najbolj indikativen dokaz za zmago neoliberalizma sta sprejetje »zlatega fiskalnega pravila« in prepoved glasovanja o »fiskalnih zadevah« na referendumu maja 2013, to je kmalu zatem, ko je bilo jasno, da vstajniški naboj usiha.

Slovenci večinsko niso pripravljeni razumeti, da mi kot država korakamo v odnos 1 proti 99 in da država Slovenija ne bo med bogatimi, ampak bo med tistimi hlapčevskimi državami. /.../ Ljudje ne vedo oz. niso pripravljeni verjeti, da je odgovor v popolnoma spremenjenih družbenih razmerah. Ker če bi to verjeli, če bi to res razumeli, da ni mogoče s to obliko ekonomskih, družbenih odnosov, kot so zdaj, pa imenujmo to neoliberalizem, da ni mogoče drugače, da je to pravzaprav normalen proces, da je pravzaprav bistvo neoliberalizma tako, da bogati postajajo bogatejši po vsem svetu (Odbor za pravično in solidarno družbo, intervjuvanec/-ka 1).

Zaradi protivarčevalne agende in nasprotovanja drugim neoliberalnim politikam lahko vstaje v Sloveniji nedvomno umestimo v kontekst protivarčevalnih protestov po Evropi, čeprav na podlagi intervjujev ugotavljamo, da je bilo med samimi protesti povezovanja z drugimi podobnimi gibanji v Evropi zelo malo. Pri tem pa je zanimivo, da intervjuvani vstaje v Sloveniji največkrat povezujejo z gibanjem Occupy, nekateri so sodelovali tudi v njegovi slovenski različici Boj za, zato jih lahko umestimo tudi v kontekst globalnega gibanja za socialno pravičnost. Poleg tega večina intervjuvanih vstajniški protestni cikel interpretira v širšem procesu političnega boja ter se pri tem navezuje na zgodovinske okoliščine in proteste: čas pred obema svetovnjima vojnoma, leto 1968, proteste proti vojni v Vietnamu, nova družbena gibanja v 80. letih 20. stoletja, čas tranzicije po osamosvojitvi itd.

7. Za poglobljeno analizo vstajniških zahtev po socialni državi glej Vesna Leskovšek: Socialna država med oblastjo in uporom, ČKZ, 2013.

Leta 1968 se je napovedovalo že tisto, kar je bilo potem antiglobalistično gibanje. Tista vprašanja, ki so se takrat odprla, so se konec devetdesetih ponovno odprla v zahodnem svetu na enak način. In v bistvu to, kar se je v Sloveniji med vstajami zgodilo, je bilo samo na podlagi vsega tega (Mreža za neposredno demokracijo, intervjuvanec/-ka 1).

3.2 Gotovi ste, hočemo nove obraze

Drugi okvir, znotraj katerega vstajniške skupine interpretirajo vzroke za vstaje, je kriza političnega sistema oz. nezadovoljstvo zaradi korupcije, nesposobnega in samovoljnega vladanja ter strankokracije. Nezadovoljstvo z demokracijo (in neoliberalnimi politikami) se je izražalo skozi najmočnejše sporočilo vstaj – zahtevo po odstopu celotne politične in zamenjavi gospodarske elite oz. sloganu »Gotovi ste!«. Na izrazito profielitističen značaj vstaj kaže tudi dejstvo, da se vanje (uradno) niso vključevale mainstream politične organizacije, kar jih ločuje od večine drugih protivarčevalnih protestov in družbenih gibanj. Na Portugalskem so bile v letih 2012 in 2013 mobilizacije ljudi najbolj uspešne, ko so protesti potekali v sodelovanju s političnimi strankami in sindikati (Accornero in Pinto 2015). Tudi gibanje za globalno pravičnost je tako v Seattlu kot v Genovi vključevalo politične stranke, sindikate, kmete in druge organizirane skupine (della Porta in Diani 2006: 4).

Večina vstajniških skupin se retrospektivno strinja, da je bila zahteva po odhodu vseh upravičena in tudi pričakovana. »Ker nezadovoljstvo nima kam iti, počí tako, da se poskuša odstraniti tiste avtoritarne strukture, ki povzročajo to nezadovoljstvo« (Vstajniške socialne delavke, intervjuvanec/-ka 1). V zvezi s to zahtevo pa se pojavljajo tudi številni pomisleki. Tako v Odboru za pravično in solidarno družbo opozarjajo, da gre za »širjenje lustracijske miselnosti«, zato so že v času vstaj odpirali vprašanje »Kdo pa ni gotof?« (intervjuvanec/-ka 2). Podobna stališča lahko zasledimo pri drugih intervjuvanih, ki so politično kariero že imeli ali jo še načrtujejo (npr. Nič brez nas, Iniciativa za demokratični socializem). Zlasti pa je problematizirano dejstvo, da zahteva po odstopu političnih elit zamegljuje strukturne razloge za stanje v družbi. Intervjuvanec/ka 2 iz Odbora za pravično in solidarno družbo tako ugotavlja, da so vstaje spodbudile potrošniško miselnost tudi v dojemanju politike, saj na volitvah ljudje nenehno kupujejo nove obraze in verjamejo, da bo probleme rešil nekdo, ki »izgleda pošten«.

Medtem ko med vstajniškimi skupinami obstaja precejšen konsenz, da je treba porušiti kapitalistični red, mnenja o političnem sistemu niso tako enotna. Bistvena ločnica poteka po standardnem vprašanju družbenih gibanj, ali sodelovati v obstoječi predstavniki demokraciji ali ne. Po vstajah so nekatere skupine in posamezniki nastopili na volitvah (Združena levica, Solidarnost), nasprotno pa so nekatere druge skupine vstaje razumele kot upor proti predstavniki demokraciji in zavračajo vstopanje v obstoječo institucionalizirano politiko. Med njimi so Vstajniške socialne delavke.

Poleg tega pa, če pustimo vse to in se osredotočimo samo na tiste zahteve, ki so bile, so pa bile za moje pojme zelo reakcionarne na nek način. Mislim, zahtevale so več pravne države, več demokracije. Veliko so zahtevale več istega, ne da bi razumele, da je pravzaprav to isto problem. Ne moreš rešiti problema pravne

države z več pravne države, ampak tako, da narediš nekaj drugega (Vstajniške socialne delavke, intervjuvanec/-ka 1).

Teorija in raziskave ugotavljajo, da je za uspešnost družbenih gibanj pomembno tako institucionalno kot zunajinstitucionalno delovanje ter da znotraj vseh družbenih gibanj soobstajajo različni organizacijski modeli (della Porta 2013; della Porta in Diani 2006; Tarrow 1994). Naša analiza potrjuje, da družbena gibanja praviloma gojijo participatorno vizijo demokracije, ki širi politično delovanje onkraj vsakokratnega glasovanja na volitvah, ter si prizadevajo za omejevanje predstavniškega in večji vpliv skupščinskega odločanja, ki je dostopno vsem (della Porta 2013: 9). Gre za liberalno-deliberativni koncept demokracije, ki je nadvse pozoren na načine, prek katerih se oblikujejo preference posameznikov in posameznic, medtem ko liberalna demokracija predpostavlja politični trg, na katerem skušajo kandidati in kandidatke prodati svoj produkt volivcem, ki preference že imajo (della Porta 2013: 10; della Porta in Diani 2006: 239–245). Vstaje in zahteve po neposredni demokraciji lahko zato razumemo kot odgovor na krizo liberalne demokracije, ki se razkriva v dolgoletnem upadanju zaupanja državljanov in državljanek v njene ključne institucije, zlasti po letu 2000. Leta 2013 je v Sloveniji le 47 % ljudi menilo, da je glasovanje na nacionalnih volitvah učinkovit način vplivanja na politične odločitve, kar je najnižji delež v EU, kjer je povprečje znašalo 70 % (Evropska komisija 2013). Do političnih strank vlada popolno nezaupanje (76 %), enako tudi do vlade (75 %) in državnega zbora (71 %) (Kurdija in Toš 2014). Kljub jasno izraženim zahtevam na vstajah po neposredni demokraciji pa obstaja velika verjetnost drugačnega razvoja političnega sistema v prihodnosti, kot dokazuje širjenje populističnega diskurza in pohod skrajno desnih populističnih strank na oblast po Evropi, ki zastopajo avtoritarne in izključujoče modele demokracije (Pajnik in Valenčič 2015).

Kot uspeh vstaj intervjuvanci in intervjuvanke večkrat izpostavljajo politizacijo ljudi, »saj se je o politiki pričelo govoriti povsod« (Mreža za neposredno demokracijo, Solidarnost). Ljudje so se ponovno zavedeli, da imajo moč. Se pa nekateri sprašujejo, ali dejstvo, da se po vstajah ni nič bistveno spremenilo, ne prispeva k apatiji v družbi (Gibanje za dostojno delo in socialno družbo). Nasploh rezultate vstaj v Sloveniji vstajniške skupine po treh letih evalvirajo pesimistično in ugotavljajo, da delijo usodo drugih gibanj za pravičnost po svetu.

Navsezadnje gibanje [Occupy] iz Wall Streeta, nikjer več ga ni, pa je cel svet govoril o njem. Tak dogodek se lahko v nekaj tednih razširi na celo državo, omogoči neko mirno ali pa celo krvavo revolucijo. Ampak tudi zdaj se je pokazalo, da je njihova usoda ta, da stečejo v pesek, izzvenijo. Ljudje namreč niso pripravljeni, da bi eno leto hodili na cesto (Odbor za pravično in solidarno družbo, intervjuvanec/-ka 1).

Kot razlagajo nekateri intervjuvanci in intervjuvanke, so vstaje platforma, ki omogoča, da ljudje povedo, proti čemu so, družbene spremembe pa se morajo udejanjati drugje. Podobno raziskovalke in raziskovalci ugotavljajo, da je protest gotovo pomemben del družbenega gibanja, a neučinkovit, če ga ne spremljajo druge aktivnosti, kot so lobiranje, ustanavljanje svetov, ki obravnavajo zahteve gibanja, delo v nevladnih organizacijah, ustanavljanje strank itd. (della Porta in Diani 2006: 233–239). Pomembno je pri tem po-

udariti, da so lahko učinki uporov dolgoročni in da bodo vidni šele v prihodnosti, denimo ob naslednjem protestnem ciklu (Tarrow 1994).

3.3 Vstaje v Mariboru in Ljubljani: različne agende, akterji, zahteve in rezultati

Raziskave v glavnem ugotavljajo, da imajo družbena gibanja značilne nacionalne obrise (Flesher Fominaya in Cox 2013; Grinberg 2013), naju pa na tem mestu zanima, kakšne razlike se pojavijo v (mikro)lokalnih okoljih. Zato analizirava protestna cikla v Mariboru in Ljubljani ter se osredotočava na njune povode, zahteve, strategije, akterje in rezultate.

Intervjuvani se strinjajo, da je bil v Mariboru povod za množične proteste radarski sistem za nadzor prometa. Ljudje si težko predstavljajo, kaj pomeni, če je bila obnova nekega trga preplačana za več milijonov evrov ali da so v banke dali več milijard evrov – tokrat je šel denar neposredno iz njihovih denarnic (Udarnik, intervjuvanec/-ka 1). Ta materialistični moment so zaznale tudi nekatere vstajniške skupine in ga vključile v svoje strategije nagovarjanja javnosti tako, da so moderatorji na Facebooku pričeli škodo, ki jo je v Mariboru naredil Franc Kangler, pretvarjati v materialne dobrine (npr. kolono avtomobilov znamke Audi A4 od Maribora do Trojan).

Množični protesti v Mariboru so sprožili proteste v drugih mestih, tudi v Ljubljani, kjer je prišlo do centralizacije vstajniškega gibanja, tako lokacijsko kot organizacijsko in vsebinsko, ter profesionalizacije delovanja vstajniških skupin in policije. Če so v Mariboru v občino še leteli goreči predmeti, je v Ljubljani policija okrog državnih inštitucij postavila ograje, ki so protestirajočim preprečevale kakršnokoli približevanje. Vstaje v Mariboru so imele močnejši značaj spontanega socialnega in političnega upora kot v Ljubljani, kjer so bili protesti v večji meri organizirani in jih je poganjala predvsem grožnja Janše. Intervjuvanec/-ka iz Anarhistične fronte Posavje izpostavlja, da je koncentriranje protestov v enem mestu pomenilo tudi izločitev tistih ljudi iz sodelovanja, ki si niso mogli privoščiti prevozov v Ljubljano. V tem smislu je centralizacija vstaj protestnike in teme zunaj centra še dodatno postavila v periferno vlogo.

Skratka, šlo je za to, da pač bi se disciplinirali, finančno sankcionirali ljudje, ki so že tako ali tako v težkem socialnem stanju, to je bil ta, recimo, mobilizacijski moment. Medtem pa drugje po Sloveniji, seveda je pač ta kriza predstavljala nek okvir, ampak mislim, da bolj kakor drugje je pač glavno vlogo tukaj so odigrali ti avtohtoni politični dejavniki, predvsem antijanšizem (Iniciativa za demokratični socializem, intervjuvanec/-ka 1).

Medtem ko so v Mariboru vstajniške zahteve naslavljale tako državno kot lokalno situacijo in politiko (odstop župana, moderna mestna uprava, konec korupcije in nepotizma, več moči ljudem, odstop predsednika vlade, stop privatizaciji in varčevalnim ukrepom), so v Ljubljani vstaje dobile naziv »vseslovenske« in se usmerile proti predsedniku vlade Janezu Janši in nacionalni politiki, lokalne politike pa niso naslavljale, čeprav sta oba – Janša in ljubljanski župan Jankovič – dobila negativno mnenje Protikorupcijske komisije. Intervjuvanec/-ka 1 iz Udarnika pojasnjuje, da je vzroke za to iskati v različni ekonomski

situaciji v obeh mestih: »Tam [v Ljubljani] ljudje gledajo zelo pragmatično. Janković neke že potegne svojih 5 %, ampak Ljubljana se je v zadnjih 10 letih razvila v pravo evropsko mesto, turizem laufa, nočitve so, ljudje imajo službe.« Zaradi dejstva, da je po odstopu Janeza Janše vstajniški naboj zamrl, pa se danes nekatere skupine tudi sprašujejo, ali morda niso bile instrumentalizirani za doseg tega političnega cilja (FemA, intervjuvanec/-ka 1), ali ugotavljajo, da so bile na koncu vstaje sklicane na način, ki ni mogel biti uspešen (Koordinacija kulturnih organizacij Slovenije (KOKS), intervjuvanec/-ka 1).

Skupine, ki so bile najbolj javno izpostavljene v Mariboru (npr. 29. oktober in Franc Kangler naj odstopi kot župan Maribora), kasneje niso vidno sodelovale pri koordiniranju vstaj v Ljubljani. V obeh mestih so potekale vstajniške koordinacije, vendar je bil mariborski izbruh presenečenje za vse, zato so vstaje potekale tudi bolj spontano kot v Ljubljani. Razen tega, da je treba iz naslonjačev vreči krake Kanglerjeve hobotnice, ni bilo videti, da bi sledile kakšni posebni strategiji kanaliziranja jeze ljudi, čeprav so se premisleki, kako strateško usmerjati vstaje, pojavljali tudi v Mariboru.

Potem smo imeli pa skupine, ki so pa imele že neko uporniško agendo ali pa vsaj, bi se reklo, opozicijsko agendo ali pa alternativno agendo, ki so pa zdaj pravzaprav bile srečne, ker so dobile potrditev in so pravzaprav samo naskočile v novo situacijo, ki pa je bila nova situacija, s svojo agendo, kar se je pa meni zdelo cokla. To, kar se je zgodilo, ni potrditev tega, kar ste vi počeli tri leta, to je popolnoma nova situacija, ki jo moramo misliti na popolnoma nov način in se odzvati na načine, ki jih do zdaj nismo spoznali, pa naj imamo še toliko izkušenj z aktivizmi različnih tipov in konfliktnostnih stopenj ... (Svoboda vstajnikom, intervjuvanec/-ka 1).

V Ljubljani so nekatere iniciative, med njimi Vseslovenska ljudska vstaja, sledile strategiji organiziranja nenasilnih uporov po modelu CANVAS.⁸ Gibanje Protestival, ki je (so)organiziralo nekatere od vstaj, si je prav tako prizadevalo za miren potek demonstracij prek metode festivala. Dogajanje je bilo centralizirano okrog glavnega odra (ki v Mariboru nikoli ni imel tako pomembne funkcije), na katerem so potekali kulturni program, nastopi glasbenih skupin in govori. V nekaterih vstajniških skupinah menijo, da je festivalizacija uničevala vstajniški naboj (KOKS) in da se je pravi boj bil ob ograji (Vstajniške socialne delavke). Nasprotno pa v drugih pravijo, da je oder privabljal množice in omogočal filtriranje določenih vsebin, govork in govorcev (Protestival, Vseslovenska ljudska vstaja idr.). Nedvomno je element odra in uporabe nasilja med vstajniškimi skupinami ena od pomembnih točk diferenc, pri tem pa ni prišlo do radikalizacije posameznih skupin skozi protestni cikel, tako da lahko zaključimo, da so bile strategije pacifikacije protestov – tako s strani vstajniških gibanj kot oblasti – uspešne.

Na eni strani so bile spontane vstaje, masovka, transparenti, kričanje in potem v enem trenutku prideš na protest in tam oder in organizirano ozvočenje. Moj prvi odziv je bil negativen. Kaj zdaj, nekdo bo tukaj organizator, organizatorjev ni bilo,

8. Organizacijo CANVAS (Center for Applied Nonviolent Action and Strategies) so v Beogradu ustanovili nekdanji člani srbskega gibanja Otpor, ki je leta 2000 zrušilo režim Slobodana Miloševića. Sčasoma je Canvas postal nekakšno globalno »podjetje«, ki je usmerjalo vstaje in revolucije v več kot petdesetih državah po svetu.

ljudstvo je bilo organizator vstaj. V tem praktičnem, organizacijskem, logističnem smislu je pa možno najti argumente za (Solidarnost, intervjuvanec/-ka 1).

Med najbolj vidnimi rezultati vstaj v Mariboru sta odstop Franca Kanglerja in izvolitev Andreja Fištravca, ki ga je kot kandidata za župana predlagala vstajniška skupina Skupaj za Maribor!, v mestnem svetu pa ga podpirajo nekateri posamezniki, ki so bili aktivni v skupini Franc Kangler naj odstopi kot župan Maribora. Del vstajnikov in vstajnic je torej dejansko zasedel oblast v mestu, vendar vse intervjuvane skupine iz Maribora delo župana Fištravca ocenjujejo negativno. Rezultat vstaj v Ljubljani je nedvomno odstop vlade Janeza Janše in, kot pravijo nekateri intervjuvanci, izvolitev Mira Cerarja na mesto predsednika vlade. Cerar je namreč v svoji predvolilni retoriki prevzel in na volitvah uspešno kapitaliziral nekatera najbolj pogosta sporočila vstaj, čeprav na njih ni sodeloval in je njegova politika v funkciji predsednika vlade daleč od vstajniškega duha. »Skratka, morala, etika, neskorumpiranost, novi obrazi, vsa ta gesla vstajniškega gibanja /.../ so potem postala politična gesla Mira Cerarja« (Iniciativa za demokratični socializem, intervjuvanec/-ka 1).

Več vstajniških skupin kot uspeh mariborskih vstaj izpostavlja Inicijativo Mestni zbor (IMZ), ki spodbuja samoorganizacijo prebivalcev v mestnih četrtih in je edina uspela uresničiti zahtevo po neposredni demokraciji izven meja lastne skupine. Tudi v tujini se deliberativne politične arene vzpostavljajo predvsem na lokalni ravni (della Porta in Diani 2006: 233–239). Kot pozitiven rezultat vstaj v Ljubljani intervjuvanci in intervjuvanke ocenjujejo nastanek koalicije strank Združena levica in njen vstop v parlament, torej v politiko na državni ravni, ki za razliko od Inicijative Mestni zbor predpostavlja delovanje od zgoraj navzdol. Tudi tukaj lahko potegnemo nekatere vzporednice s protivarčevalnimi protesti v tujini, saj je npr. v Grčiji po vstajah na oblast prišla stranka Syriza (Douzinas 2013: 192). Nekateri zato kot izhodiščno matrico protivarčevalnih gibanj izpostavljajo kontinuiteto problematike nove levece, ki deluje ob institucionalizirani bolj zmerni levici (Flesher Fominaya in Cox 2013: 1).

3.4 Represija kot pričakovani odziv sistema:

»Slovenska družba postane bolj groba in vulgarna.«

Ugotovitev, da se oblast vedno, ko je soočena s spontanim uporom ljudske množice, odzove z represijo, je skorajda postulat, ki mu pritrjujejo protestniške iniciative novejšega nastanka kot tiste z daljšo tradicijo družbenih uporov. Nekoliko bolj oddaljen pogled pokaže na identično situacijo v analizi Judta (2007) v uporih revolucionarnega leta 1968. Zgodovinskih prelomnic torej ni znotraj obstoječe sistemske paradigme. V FemA pojasnjujejo, da gre za »klasično potezo oblasti«, ki jo protestniki poznajo iz 80. let prejšnjega stoletja. Kot še pove intervjuvanec/-ka 1, »taka praksa hkrati ne preseneča, ker gre za simptom širšega stanja v družbi«. Presenetljivo je sicer na točki – navede intervjuvanec/-ka 2 –, »da je oblast vodne topove sploh kupila«. Ključno strukturno spremembo pa ubesedi v naslednji analizi:

To, kar se je zgodilo v Mariboru, je nekaj, kar je na novo zaznamovalo slovensko državo. Nek prelomen trenutek, ki je naredil slovensko družbo precej bolj grobo in vulgarno« (FemA, intervjuvanec/-ka 2).

Prelom v družbi, ki ga je zaznamovala izjemno velika uporaba systemskega nasilja in v katerem se je povsem razkrila brutalna politika neke vlade, je v analizah vstajniških iniciativ definiran kot prehod v »policijsko ali polpolicijsko državo«.

Številne iniciative so izbruh brutalnega policijskega nasilja povezovale neposredno s takratno vlado in ministrom za notranje zadeve. Denimo Puntarji (intervjuvanec/-ka 1): »Če se spomnite, kdo je bil minister za notranje zadeve, je povsem jasno. /.../ Pričakoval/-a sem, da bodo tako reagirali.« Prav tako v gibanju Nič brez nas (intervjuvanec/-ka 1): »Saj ste videli, kdo je bil na oblasti. Takrat je bil notranji minister Gorenak. Jasno, da ni imel prijaznega odnosa do vstajnikov, ker to ne gre v njegovo politično strukturo. On mora narediti sovražnika.« V interpretaciji nobena od iniciativ ne pušča dvomov, da so ukazi za tovrstne odzive prišli z vrha države. Da je bil odziv oblasti pričakovan, menijo v stranki Solidarnost. Oblast se je pripravljala na to, da se »zgodí ljudstvo«, in je vzpostavila instrumente, da se to ljudstvo zatre. »Široka manifestacija tega so bile aretacije tistih, katerih sojenje še vedno poteka v Mariboru, teh aktivistov.« Menijo, da so to jasni signali, da »smo policijska država« (Solidarnost, intervjuvanec/-ka 2). Podobno ugotavljajo v Vseslovenski ljudski vstaji (intervjuvanec/-ka 1): »Mariborčani, en kup ljudi je dobilo položnice, nekateri celo zaporne kazni. Mislim, to je državno nasilje nad pravico zbiranja, izražanja mnenja. Dejansko v tistem trenutku bi lahko rekli, da smo bili napol policijska država.« Podobne analize so izrazile tudi nekatere druge vstajniške skupine.

Protestniki in protestnice so v optiki motnje sistema portretirani kot »huligani, množica brez kakršnihkoli političnih zahtev«, ki komunicirajo z oblastniki s kockami. Oblasti so se odzvale panično, kar je imelo za posledico udarce represije in suspenz pravic protestnikov. Ilustrirajmo s stališči Vstajniških socialnih delavk in Mreže za neposredno demokracijo:

Panika oblasti v Mariboru je pokazala uporabo neproporcionalno velike stopnje nasilja nad ljudmi ... te konjenice in masovne arbitrarne aretacije, potem sodni procesi in preventivna zapiranja. To meji na policijsko državo (Vstajniške socialne delavke, intervjuvanec/-ka 1).

Glede policijske represije je pa čisto enostavno. Saj je jasno, da ima parlamentarna demokracija svoje omejitve in da ko pride do omejitve, potem ureja javni red in mir s posebnimi enotami policije, ki imajo – jasno – pooblastila, kot jih imajo. To je pa pač pretepanje, špricanje s solzivcem. Če pa to ne zadostuje, imaš še vodne topove, helikopterje, konje in kar še manjka v tem spektru. Tako da mene to ni čudilo. Dejansko pa je tisto, kar se je dogajalo v Mariboru, bolj zaskrbljujoče. V Mariboru so dejansko suspendirali osnovne demokratične pravice. Izvajali so masovne aretacije ljudi, ki so hodili po ulicah. /.../ Tako da v Mariboru so se dogajale še bistveno hujše stvari kot v Ljubljani. V Ljubljani smo se lahko prhali pod vodnim topom, v Mariboru pa so suspendirali [pravice] dejansko. Zadosti je bilo, da si hodil po ulici, da si, bom rekel/-la, bil protipravno zaprt brez možnosti pravne pomoči. Mladoletniki so imeli težave s stiki s starši in podobno (Mreža za neposredno demokracijo, intervjuvanec/-ka 1).

Maribor je bil eksces, ki je utiral pot drsenju v policijsko državo.

Do kulminacije je prišlo v bistvu s protesti v Mariboru, koder je bila s strani policije uporabljena sila brez razlogov, kakršnihkoli razlogov, čeprav v demokratičnih sistemih oni radi dopustijo kakšen miren protest, da pokažejo, mi jim dovolimo, da izrazijo svoje mišljenje, ampak to je ... ne vem, iz katerega razloga bilo treba. Tisto je bila iskra, prva kapljica čez rob so bili radarji, druga iskra, ki je pa sprožila spontane proteste po celi Sloveniji, je bilo policijsko nasilje v Mariboru (Anarhistična fronta Posavje, intervjuvanec/-ka 1).

V javnost je oblast posredovala podobo potestnika vandala, ki meče kocke v policijo, s čimer je nameravala obrniti javnost proti protestnikom. Ta strategija je vsekakor spodletela, celo nasprotno, okrepila je vstajniške vrste. Protestni val je s tem šele nastal, pridobil moč in mobiliziral ljudi po vsej Sloveniji. Ali kot ugotavlja Tarrow (1994: 25), spopadi med izzivalci in izzivalkami ter oblastmi razkrivajo šibke točke slednjih in moč prvih, kar privede do tega, da se tudi bolj zadržani družbeni akterji praviloma postavijo na eno ali drugo stran. Ljudje vsekakor niso v strahu izginili z ulic, temveč nasprotno, ulice so preplavili in demonstrirali povsem novo moč protestniškega gibanja. Ta proces dobro popišejo intervjuvanci v TRS-u, ki menijo, da je bila represija odgovor na množico, na nas, ki smo postajali vse številčnejši. »Nas je bilo zmeraj več. In oni so se ustrašili.« Po drugi strani pa protestniki niso podlegli zastraševanju: »Temu strahu osebno nisem podlegla in vsa ta množica, ki smo tam bili, nismo« (TRS, intervjuvanec/-ka 1).

Označiti vstajnike za »drhal« je strategija, ki vstajnikom odvzema legitimnost in jih iz polja političnega delovanja postavlja v polje kriminala. Premik, ki je sledil kriminalizaciji vstajnikov, pa je pokazal solidarnost s priprtimi namesto prestrašenosti in pristajanja na artikulacijo oblastnikov. Ta moment je dal pečat vsem nadaljnjim vstajam. Pomemben vidik istega procesa izpostavijo v Iskri (intervjuvanec/-ka 1): »Ko se kriminalizira proteste, se jih avtomatsko depolitizira.« Največjo odgovornost za to nosijo mediji. Medijski diskurz je govoril o »žrtvah in napadalcih«, »boju policije proti (zlobnim) protestnikom«, umanjalo pa je medijskega prostora za naslavljanje vzrokov protestov in za zahteve, ki so jih protestniki izražali. V tej smeri kriminalizacijo vstaj interpretirajo tudi v Iniciativi za demokratični socializem:

Ti nasilni elementi vstaj, dejanski ali pa umetno ustvarjeni, so se potem poskušali uporabljati za kriminalizacijo vstaj v smislu, da ljudje nimajo ničesar povedati, njihov protest pa je v tem smislu vsebinsko nelegitimen (Iniciativa za demokratični socializem, intervjuvanec/-ka 1).

Na tej točki gre vsaj deloma nasloviti strategijo »normalizacije protestov«, ki so jo oblastniki uporabili na način ločevanja in razlikovanja med »pravimi in nepravimi protestniki«, to je med »miroljubnimi in nasilnimi«. Oblastniški diskurz, namenjen pasiviziranju jeznih množic, je naletel na plodnejša tla v nekaterih vstajniških skupinah, medtem ko je bil v drugih povsem zavrnjen. Razlike v pozicijah do zavzemanja za miroljubne proteste in odnosa do policije se kažejo tako na spektru intervjuvanih vstajniških iniciativ kot tudi na relaciji Maribor-Ljubljana. Denimo v Vseslovenski ljudski vstaji so se jasno opredelili do tipa protestov, ki ga zagovarjajo (intervjuvanec/-ka 2): »Naša doktrina je bila nenasilje.« Kar pojasnjujejo s potrebnim časom, da se civilna družba organizira in vzpostavi

politično alternativo. »Zato smo izbrali pristop nenasilja, ker smo, prvič, pacifisti, in drugič, ker enostavno hitrega preobrata mi nismo sposobni. Zdaj imamo alternativo, ki bo začela delovati drugače.«

Odnos do policije je ena kristalizacijskih točk diferenc med vstajniki. Morda je dober prikaz te kontroverznosti podatek, da so bili med našimi intervjuvanci – torej aktivnimi udeleženci protestov – tudi policisti. Kontinuum razlik je mogoče spremljati denimo med naslednjimi tremi izjavami:

Policija je represivni organ in ravno to so pokazale te vstaje. V svoji osnovi so policaji za to, da varujejo oblast in oblastnika. To je njihova osnova. Mi smo bili vajeni policajev, ki so bili ljudska milica. Njihova primarna naloga je bila dejansko varovati družbo kot tako. Zaradi tega tudi ni bilo takrat nobenih večjih težav, tudi opremljenost ni bila taka. Tukaj je bilo pa jasno postavljeno. Policija varuje oblast in oblastnika, potem je šele na vrsti posameznik, premoženje in vse ostalo. In bila je velika razlika med Mariborom in Ljubljano. V Mariboru so bile tudi izbrane enote, kar se je kasneje videlo pri krivem pričanju proti vstajnikom (Puntarji, intervjuvanec/-ka 2).

Drugačno pozicijo prikazuje izjava intervjuvanca/-ke iz fokusne skupine Protestival (ki je sicer doživel/-a osebno izkušnjo popisa, policijske obravnave in kazenskega postopka, ki je bil kasneje opuščen):

... sem jaz te policiste nekako ves čas videl/-a kot ljudi, kot družinske očete in tako naprej, ki pač nimajo okrog sebe dovolj spodbude, da bi položili dol tiste svoje čelade, čeprav bi to bilo ... Sem si to želel/-a. To bi bilo najlepše, pa se to žal ni nikoli zgodilo (Protestival, intervjuvanec/-ka).

Medtem ko v IDS (intervjuvanec/-ka 1) menijo: »Nimamo odklonilnega stališča do policije nasploh, gotovo pa imamo in smo tudi takrat imeli odklonilno stališče do nepotrebnih represivnih momentov v času vstaj.« Intervjuvanec/ka navede, da je policija »praktično grozila s svojimi aparati na Trgu republike in pred parlamentom« ter uporabila tudi vodni top. Intervjuvanec/-ka v Iniciativi Mestni zbor polemizira z dihotomijo nasilje – nenasilje kot »v teh opinion maker krogih je to krožilo – nasilje/nenasilje«. Meni, da so bile stvari na ulici popolnoma jasne: »Če te nočejo poslušati zlepa, kaj boš šel domov in crknil ... Ja, boste pa kamne dobili.«

Je zanimivo, meni se zdi, da se to ni nič prijelo med protestniki, ta diskurz nasilno/nenasilno. To je bilo vsem vseeno. Pogovarjal/-a sem se z ljudmi, tudi najdeš ljudi v sedemdesetih, ki toliko da niso s palcami prišli. Pa malo provokativno, kaj pa je nasilje: enostavno je rekel gospod, jah, če nas nočejo drugače poslušati ... Ta stari gospod je dejal, če nas nočejo [poslušati], bomo pa občino zažgali. Bi nas prej poslušali (Iniciativa mestni zbor, intervjuvanec/-ka 1).

3.5 Maribor: arbitrarnost nekih aretacij vs. solidarnost in »Svoboda vstajnikom!«

Tretjo mariborsko vstajo 3. decembra 2012 si bo javnost zapomnila po tem, da je mariborski župan dejansko tudi postal »gotov«, hkrati pa po policijski represiji in kasnejših sodnih procesih proti aretiranim protestnikom. Po navedbah skupine »Svoboda vstajnikom«⁹ je bilo prijatih 119 vstajnikov. »Osemindvajseterico so kazensko ovadili in večino skoraj ves mesec zadrževali v preventivnem priporu. Septembra 2013 je sodišče v Mariboru sedem vstajnikov obsodilo na sedem mesecev zapor« (Skupina »Svoboda vstajnikom! 2013: 29) in jih leta 2014 oprostilo obtožb. Oblast je igrala na struno domnevnega nasilja vstajnikov, kar je rezultiralo v kolektivni kriminalizaciji vstajništva z individualnimi »krivci«, v tem primeru 28 kazensko ovadenimi. Model, po katerem so bile obravnavane vse nadaljnje vstaje, je sistem uokviril prav na tretji mariborski vstaji.

V Inicijativi Mestni zbor diskusijo o represiji in nasilju uokvirjajo v kontekst vzrokov za vstaje, ki so v večanju neenakosti, vse večji negotovosti, nezaupanju v politične strukture itd., kar je globalen kontekst, ki ni nič drugačen v lokalnem (mariborskem) okolju. Povod so bili radarji: »Ko so ljudje dobili na dom položnice, to jih je pognalo. Ti protesti so potem rasli« (IMZ, intervjuvanec/-ka 1). Odziv je bila sistemska represija: »Vi ste poslali policijo, da nas bo tepla. Ljudje tega nismo navajeni in nismo pripravljeni sprejeti. To je potem razpenilo ljudi.« Posledično je na ulice prišlo veliko število protestnikov. Aroganca oblastnikov, ki so nad ljudi poslali policijo, je sprožila množičen, odločen in nekaj časa nepojemljiv odziv ulice.

Represija sistema ni prinesla zelenega učinka upada protestov, ljudje se niso prestrašili, temveč so strnili vrste. Jeza se je okrepila, prav tako tudi solidarnost s tistimi, ki so bili najbolj prizadeti z udarci represije:

Pa tudi po drugi vstaji, ki je bila nasilna, ko so policaji ne vem koliko ljudi pretepli in celo mesto zaplinali, je prišlo še pol ljudi več naslednjič, ravno ker so bili tako jezni, pa kako si drznejo (Inicijativa mestni zbor, intervjuvanec/-ka 1).

Intervjuvanec/-ka meni, da je bila vsa debata o vstajah zreducirana na topiko »nasilja«, na način, »da se ne pogovarja o temah«. Brutalnost policijskega nasilja nad protestniki je občutil/-a drug/-a sogovornik/-ca iz IMZ. »Takrat sem prvič [videl/-a] to policijsko nasilje. Jaz sem še generacija, ki je imela ljudsko milico« (IMZ, intervjuvanec/-ka 2). Podobno kot drugi intervjuvanci in intervjuvanke opaža, da je bila eskalacija nasilja na vstajah v Mariboru načrtovana in koordinirana, na kar kaže neposredno časovno ujemanje t. i. eskalacije konfliktov oz. t. i. vstajniškega nasilja s časovnico najbolj gledanih informativnih oddaj. V času vstaj smo gledali sproducirano policijsko nasilje za »prime-time news«. ¹⁰ Intervjuvanec/-ka iz mariborske IMZ govori o plačancih, provokatorjih, ki so izzvali nasilje, tudi z metanjem kock v policiste, kakor tudi o policijskem uokvirjanju vstajniškega nasilja v neposredni televizijski prenos:

9. Skupina »Svoboda vstajnikom!« je bila ustanovljena po tem, ko je sodišče v Mariboru izreklo sodbo »v imenu ljudstva« in je sedem vstajnikov obsodilo na zaporne kazni.

10. Za poglobljeno analizo medijskega poročanja o vstajah ter interpretacijske okvire in gledišča pri ocenjevanju vstaj glej Sandra Bašić Hrvatini: Drznost, drznost, še in še drznost, ČKZ, 2013.

Lahko sem opazoval/-a režijo njihovo. Vedno ko se je bližala sedma ura, takrat je policija stopila. Brez da se je karkoli [zgodilo] ... V živo za Dnevnik. Vsi so se norca delali. Pet minut do sedem, kje so? In potem so prišli, kot naštimani (Iniciativa mestni zbor, intervjuvanec/-ka 2).

3.6 Ljubljana: »Nekdo je sanjal izredno stanje.«

Kriminalizacija protestov je postala norma, še preden so se ti imeli čas prav razplamteti v prestolnici, prav tako v Ljubljani niso zaostajale policijske prakse iz Maribora. Ključni moment je policijsko nasilje na eni od ljubljanskih vstaj (30. 11. 2012), ko je bila nad protestniki uporabljena dobra mera solzivca in celo vodni top. Več vstajniških skupin premišlja o organiziranem nasilju, ki ga je uprizorila desničarska skupina, pomešana med protestnike. Izzvano nasilje je spodbudilo policijsko intervencijo, medtem ko je odgovor o vpletenosti neonacističnih pripadnikov oz. organizirane skupine v incident ostal odprt tudi po parlamentarnih preiskavah naslednje vlade.

V skupini Puntarji (intervjuvanec/-ka 2) povedo, da je bila policija obveščena o prihodu organizirane skupine desničarjev na ljubljansko vstajo.

Slišal/-a sem pogovor [z enim od policijskih poveljnikov] ... zdaj prihajajo iz smeri proti Maximarketu. In lepo so šli mimo kordona policije v strogem redu desničarji. In to je bilo namenjeno temu, da se naredi problem. Kažin. Dejansko. Policijska enota je šla, jih zaščitila in potem se naredi kažin in potem so bili vodni topovi uporabljeni nad ostalimi. In bilo bi podobno kot v Mariboru, ni pa bilo nobenega pregona. Zakaj? Ker so bili nekateri vstajniki toliko prisebni, da so te ljudi poslikali. In so ugotovili, da so vmes ljudje direktno povezani s SDS-om, direktno povezani s skrajnimi desničarskimi organizacijami iz Žirov.

Podobno analizo glede povoda za policijsko intervencijo opisuje intervjuvanec/-ka 1 iz Anarhistične fronte Posavje:

Nastop tiste skupine je bil konec novembra v Ljubljani čisto zaradi tega, da se da policiji razlog, da proti protestnikom uporabi silo. Mogoče je celo, ampak na srečo se ni čutilo, da je pravi trenutek, ker je eden od teh akterjev slovenske politike ves čas sanjal o neki uvedbi nekih izrednih razmer, koder bi se ljudi v neko smer potisnilo.

V Solidarnosti opozorijo, da se niso pojasnile okoliščine okoli dogodka, ki ga opišejo z besedami: »Neonacisti na ulici v sodelovanju s policijo« (intervjuvanec/-ka 1). Politika ni imela interesa, da se dogodek razišče in dobi epilog. Take »akcije« po mnenju intervjuvanca/-ke peljejo k moči, kakršno imajo denimo stranka Jobbik na Madžarskem, Le Penova skrajna desnica v Franciji in drugje. Gre za nevarne procese, na katere so se Slovenija, država in družba, stroka, izjemno slabo odzvale.

4 Sklep

V članku na primeru vstajniškega gibanja v Sloveniji (2012–2013) analizirava prečenja globalnih in (mikro)lokalnih značilnosti in posebnosti sodobnih uporov ter prevprašujeva, kako uspešne so (bile) strategije vstajniških skupin pri vodenju političnega upora in strategije oblasti pri pasiviziranju jeznih ljudskih množic. Vstaje so v slovenskem prostoru podobno kot druga protivarčevalna in alterglobalizacijska gibanja naslavljale dva ključna problema: neoliberalne politike in delovanje demokracije. Od podobnih uporov v Evropi jih loči predvsem dejstvo, da vstajniške koalicije niso vključevale etabliranih političnih akterjev, npr. strank, ključna akterja sta bila jezna ulica in vstajniška gibanja. Znotraj teh okvirov se kažejo pomembne razlike v manifestacijah, kanalizacijah in pasivizaciji nezadovoljstva na vstajah v dveh značilnih lokalnih okoljih: Mariboru in Ljubljani. Analiza je pokazala, da sta bila protestna cikla odvisna predvsem od širšega in dolgotrajnega procesa političnih spopadov, (lokalnega) družbeno-ekonomskega okolja oz. položaja prebivalstva, percepcije groženj, delovanja obstoječih in novih iniciativ ter odzivov oblasti.

Oblast se je na vstaje odzvala z uporabo represivnega aparata, na ulice je poslala policijo, ki je uporabila solzivec in vodni top, protestnike in protestnice je izenačevala s »huligani«, izvajala pritisk z arbitrarnimi in množičnimi aretacijami, visokimi denarnimi kaznimi, priprtji in kazenskimi obsodbami, kratka proteste kriminalizirala, ter nazadnje razpisala (predčasne) volitve, s katerimi je kanalizirala jezo ljudskih množic tako, da je ljudi postavila pred lažno izbiro: demokratične volitve ali »anarhično brezpravje«. Čeprav so te metode znane iz zgodovine in so jih izkusila številna družbena gibanja, smo bili v Sloveniji priča doslej nevideni represiji in kriminalizaciji protestov, kar je nakazalo dolgoročnejši trend premika k policijski državi, k večanju nadzora v širši sferi družbenega življenja. Nekateri poprejšnji prekrški so postali kazniva dejanja, posledično pa se vstajništvo pomika na področje kriminalitete. Nadaljuje se postavljanje ograj, le da je v sodobnem trenutku usmerjeno proti beguncem na slovensko-hrvaški meji, torej proti »drugemu«, s čimer država vzpostavlja že med protesti videno strategijo ločevanja na »nas« in »vas«, na prave in neprave protestnike, na mirne in nasilne protestnike ipd. Trend sekurizacije družbenega življenja, ki je imel pomembne izvore v vstajniškem obdobju, pa dobiva nove razsežnosti v postavljanju rezilne žice nekoliko bolj oddaljeno od vladnih dvorišč.

Literatura

- Accornero, Guya, in Ramos Pinto, Pedro (2015): »Mild Mannered«? Protest and Mobilisation in Portugal under Austerity, 2010–2013. *West European Politics*, 38 (3): 491–515.
- Ancelovici, Marcos (2015): Crisis and Contention in Europe: A Political Process Account of Anti-Austerity Protests. V V. Guiraudon, C. Ruzza in H. J. Trenz: *Europe's Prolonged Crisis: The Making or the Unmaking of a Political Union: 189–209*. Basingstoke, New York: Palgrave.
- Della Porta, Donatella (2013). *Can Democracy Be Saved? Participation, Deliberation and Social Movements*. Cambridge, Malden: Polity Press.
- Della Porta, Donatella (2015): *Social Movements in Times of Austerity: Bringing Capitalism Back Into Protest Analysis*. Cambridge, Malden: Polity Press.

- Della Porta, Donatella, in Diani, Mario (2006): *Social Movements. An Introduction*. Malden, Oxford, Carlton: Blackwell Publishing.
- Dufour, Pascale, Nez, Héloïse, in Ancelovici, Marcos (2016): Introduction. From the Indignados to Occupy: Prospects for Comparison. V M. Ancelovici, P. Dufour in H. Nez (ur.): *Street Politics in the Age of Austerity From the Indignados to Occupy*: 11–40. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Douzinias, Costas (2013): *Philosophy and Resistance in the Crisis. Greece and the Future of Europe*. Cambridge, Malden: Polity Press.
- Judt, Tony (2007): *Povojna Evropa 1945–2005*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Fominaya Flesher, Cristina, in Cox, Laurence (2013): Introduction. Rethinking European Movements and Theory. V C. Flesher Fominaya in L. Cox (ur.): *Understanding European Movements: New Social Movements, Global Justice Struggles, Anti-Austerity Protest*: 1–4. New York: Routledge.
- Grinberg, Lev Luis (2013): The J14 Resistance Mo(ve)ment: The Israeli Mix of Tahrir Square and Puerta del Sol. *Current Sociology*, 61 (4): 491–509.
- Kirn, Gal (2014): Slovenia's Social Uprising in the European Crisis: Maribor as Periphery from 1988 to 2012. *Stasis*, 2 (1): 106–129.
- Koopmans, Ruud (2004): *Protest in Time and Space: The Evolution of Waves of Contention*. V D. A. Snow, S. A. Soule in H. Kriesi (ur.): *The Blackwell Companion to Social Movements*: 19–46. Malden, Oxford, Carlton: Blackwell Publishing.
- Leskovšek, Vesna (2013): Socialna država med oblastjo in uporom. Časopis za kritiko znanosti (tematska številka »Nesimo jih vun!«, Premisleki vstajništva), 40 (254): 189–197.
- Pajnik, Mojca, in Valenčič, Erik (ur.) (2015): Rasizem: razrezani svet. Časopis za kritiko znanosti (tematska številka), 43 (260).
- Skupina »Svoboda vstajnikom!« (2013): Sestavljanje za dekriminalizacijo vstaj. Sodelovalna analiza represije na tretji mariborski vstaji. Časopis za kritiko znanosti (tematska številka »Nesimo jih vun!«, Premisleki vstajništva), 40 (254): 29–49.
- Tarrow, Sidney (1994): *Power in Movement: Social Movements, Collective Action and Politics*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Toplak, Cirila (2013): Od jeznih protestov do trajnih družbenih sprememb. Časopis za kritiko znanosti (tematska številka »Nesimo jih vun!«, Premisleki vstajništva), 40 (254): 21–28.
- Trček, Franc (2013): Ugasnimo Facebook – premislek o mariborski vstaji. Časopis za kritiko znanosti (tematska številka »Nesimo jih vun!«, Premisleki vstajništva), 40 (254): 60–70.
- Vežjak, Boris (2012): Slovenija vstane. Uvodnik. *Dialogi*, 9 (12): 3–5. Dostopno prek: <http://www.aristej.si/slo/PDF/Dialogi%209%2012%20Uvodnik%20SLO.pdf> (1. 6. 2016).
- Zavratnik, Simona, in Kurnik, Andrej (2013): Uvodnik. »Nesimo jih vun!«. Časopis za kritiko znanosti (tematska številka »Nesimo jih vun!«, Premisleki vstajništva), 40 (254): 7–9.
- Zavratnik, Simona, in Kurnik, Andrej (ur.) (2013): »Nesimo jih vun!« Premisleki vstajništva. Časopis za kritiko znanosti (tematska številka), 40 (254).

Viri

- Evropska komisija, Generalni direktorat za komuniciranje (2013). *Flash Eurobarometer 373: Europeans' Engagement in Participatory Democracy*. Bruselj: Evropska komisija. Dostopno prek: <http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/fl373---report-final-en.pdf> (28. 6. 2016).
- Kurdija, Slavko, in Toš, Niko (2014): *Politbarometer 06/14, Slovenija: junij 2014*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: http://www.cjm.si/ul/2014/PB_6_14.pdf (28. 6. 2016).

- Projekt Digitalno državljanstvo (2015–2016): Dokumentacija raziskovalnega projekta (gradivo intervjujev). Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Forum Mirovnega inštituta (2014): Kriminalizacija upora – kriminalizacija življenja. Cankarjev dom, 26. 3. 2014. Dostopno prek: <http://www.mirovni-institut.si/forum-mi-kriminalizacija-upora-kriminalizacija-zivljenja/> (1. 6. 2016).
- Popović, Srdja, Milivojević, Andrej, in Djinović, Slobodan (2006): *Nonviolent Struggle: 50 Crucial Points. A Strategic Approach to Everyday Tactics*. Beograd: Centre for Applied NonViolent Action and Strategies (CANVAS). Dostopno prek: https://www.usip.org/sites/default/files/nonviolent_eng.pdf (20. 4. 2016).
- The WikiLeaks Supporters Forum (2012): *Canvas: American Way Revolution*. Dostopno prek: <http://www.wikileaks-forum.com/global-intelligence-files/161/canvas-american-way-revolution/13329/> (20. 4. 2016).

SUMMARY

In the article, the case of the uprising movement in Slovenia (2012-2013) is being used to examine the processes and triggers of emergence, culmination and extinguishment of protest cycles, whereby special emphasis is being put on strategies of political fight applied by uprising movements and strategies of delegitimization and passivation of angry people's masses used by the authorities. Our analysis is based on interviews and focus groups with 46 respondents from 19 uprising groups in Slovenia.

In terms of causes, demands and outcomes, the uprisings in Slovenia are similar to other anti-austerity and alter-globalization social movements. They emerged out of dissatisfaction with neoliberal policies and corrupt political elites and expressed demands for more moral oriented functioning of capitalism and direct democracy (della Porta 2015). Except that most hated politicians had to resign, most of the uprisings dissolved without achieving a significant change in the society. So is the case also in Slovenia.

From the micro perspective, the uprisings on the Wall Street, in Reykjavik, Athens, Madrid, Maribor, Ljubljana or elsewhere, show many local specifics. The uprisings in Maribor had more attributes of a social unrest than the uprisings in Ljubljana, which were predominantly politically motivated and driven by "antijanšism" (Janša is one of the most visible Slovenian politicians and was the prime minister at that time). The trigger for the spontaneous upstanding of masses in Maribor was the stationary radar system, while the upstanding in Ljubljana was triggered by mass protests and violent response of the authorities in Maribor. Besides national politics, in Maribor the uprisings were addressing local governing, which was not the case in Ljubljana. Also, the main protagonists (uprising groups and initiatives) were different in both cities. In Maribor no specific strategy was followed by emerging initiatives to canalise people's anger, while in Ljubljana some initiatives followed the CANVAS strategy of nonviolent political action, which resulted in successful pacification of people's anger. Our analysis showed that both protest cycles were developing in dependence on broader and long-term political contention, (local) social economic environment and the position of the people, perception of threats, action of existing and emerging initiatives and responses of the authorities.

One of the most intriguing questions emerging in the post-uprising period is how to use the democratic potential of that time, how to preserve the plurality of voices in achieving social changes and how to fill in the emptiness which emerged with the resignation of most hated politicians? Answers to these questions pose a significant divide between the uprisings groups and initiatives, as many reject functioning within the existing political system, since this could affect their autonomy. It seems however that both is necessary: changing the system from inside and continuous grass roots work on the streets, in local environments, from the bottom up perspective. In this context, there is a difference between the outcomes of Maribor and Ljubljana uprisings too. In Maribor the Initiative City Council successfully promotes deliberative politics in form of self-organizing of population on the local level, while in Ljubljana most visible outcome is the coalition of parties United Left, which entered the parliament and in this respect functions top down.

The main actor of the uprisings in Slovenia were the "angry street" and uprising movements, which is different from the situation in most of the other anti-austerity protests in Europe, which also involved mainstream political actors (e.g. parties). However, the responses of the authorities seem to be the same: the activation of the repressive apparatus against the angry street (symbolised by tear gas and water canon), criminalisation of protests, their delegitimization as hooliganism and finally organization of early elections, by which people were being put in front of a false choice – democratic elections or "anarchistic lawlessness".

Our research findings show that the criminalisation of the uprisings in Slovenia represents a watershed moment in the transition to an increasingly pronounced control state. In 2012, we could observe until then unseen police violence over people attending demonstrations, their disciplining with fines and last but not least arrests and convictions. What used to be treated as misdemeanour is now a criminal act. In order to expel people from public places, fences were set up and regulations for organizing protests had become similar to those of organizing a commercial or sporting event. Consequently a process of shifting from legal to police state is in action. The authorities do not however criminalise only the uprisings and protesters, but everyday life itself, which is being subjected to increased control. Recently the trend of securisation of the society reached a new dimension with setting up a razor wire on the border to Croatia.

Podatki o avtorjih

Doc. dr. Simona Zavratnik
Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani
Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana, Slovenija
e-naslov: simona.zavratnik@fdv.uni-lj.si

Znan. svet. dr. Iztok Šori
Mirovni inštitut
Metelkova 6, 1000 Ljubljana, Slovenija
e-naslov: iztok.sori@mirovni-institut.si